

Пирин Бояджиев

ПЪРВАТА ДОБРУДЖАНСКА ПОЕТЕСА

Приносът на българката в нашето духовно, културно-просветно и политическо Възраждане е значителен и неоспорим. Борческото участие на българката във възходящото развитие на учебното ни дело през Възраждането, в борбите за църковна независимост, в революционното движение, както и мястото на женските организации в нашето Възраждане, са разгледани компетентно, с любов и признателност¹. По-малък интерес за изследвачите е представлявал делът на българката във възрожденската публицистика, литература, поезия. Виржиния Паскалева е направила списък на над 200 жени — възрожденски учителки, оставили трайни следи в основите на нашата патриотична и демократична образователна система². Обръща внимание и на присъствието на жената в публицистиката, в педагогическата мисъл и в художествената литература³.

В българската възрожденска книжнина са дали своя принос 52 жени със 118 публикации⁴. Една от тях е Карамфила Стефанова, написала и напечатала през периода 1874 — 1875 година 11 стихотворения, живяла и писала до края на живота си в Тулча, която според мене може да бъде наречена първата добруджанска поетеса.

За нея знаем само, че през 1874 — 1875 г. е участвувала активно в читалищния живот в Тулча, че се е изказвала за еманципацията на жената при разискванията на една беседа на Кръстьо Мирски⁵. Всичко останало — произход, родно място, възраст, семейно положение, образование, пътувания — всичко само е загатнато, намекнато и можем да гадаем, да го разчитаме от двете ѝ публикувани писма до приятелки и от някои стихотворения, които имат автобиографичен характер и разкриват съкровените ѝ мисли и чувства.

К. Стефанова е дете от смесен брак, майка ѝ не е българка. Били са доста деца, братя и сестри. Родният им град се е намирал в Приморска България. Пристигат в Тулча по море, когато Карамфила е 16-годишна. По настояване на майката семейството се включва в светския живот в космополитния град Тулча, седалище на Европейската дунавска комисия. В своето тщеславие майката правела всичко възможно дъщерите ѝ да блестят на приеми и балове. Изпращат Карамфила в чужбина, на Запад, да учи. След три години тя се връща коренно променена. Убедена е, че трябва да държи на своята националност, като спазва българските традиции. Отказва се от модни труфила и се бори за истинска еманципация на жената, за утвърждаване на нейното достойнство като пазителка на българския бит и душевност, като възпитателка на истински български патриоти. Между-

временно баща ѝ умира, после майка ѝ, а сестрите и братята ѝ се отчуждават от нея⁶. Вероятно е била родена към 1850 г. и е била 25-годишна, когато за кратко време се проявява като поетеса, публицистка в българския периодичен печат и като общественичка и читалищен деец в Тулча.

В личността и в лириката на Карамфила Стефанова намираме странно съчетание на две противоположни нагласи. От една страна, тя се изявява като страстна, целеустремена, непримирима патриотка, която категорично и гордо заявява своята национална принадлежност („Българка съм“)⁷. Със съзнание, че е поетеса, тя дава обет до края на живота си да изказва радостта си, че е българка: „И на последния си час, / Кат ми се строши лира, / Ще надам гръмовити глас, / Че българка умира!“ Този паисиевски мотив, проникнал в цялата наша възрожденска лирика, рядко е изразяван така категорично (К. Миладинов, „Грък и българин“, с. 279 — 281); Р. Жинзифов, „Гуслар на събор“ (с. 340); Атанас Шопов, „Де съм се родил“, (с. 480). Карамфила приема като достойнство да я наричат „българка дебела“, защото се е отказала от модните увлечения и се е превърнала в пламенна защитница на патриархалната носия като пазителка, свидетелка и изразителка на българската душевност. В народен дух са проклятията, заклинанията, изказани в „На модата“ (с. 461 — 462): „Клета да си, проклета / Чърна чума парижанска“, както и ироничното изпращане на ухажора ѝ при карикатурно натруфените моми и госпожи, робини на модата („Към х“, с. 462 — 463). В „Писмо към цивилизованите господжи“⁸ тя разкрива пред съгражданката си, приятелка от детинство Хриска, как в модерния град българките „подали са на салтанат и разврат. Един език са само отървали, че и него говорят с презрение...“. Критикува безпощадно и язвително жената, загубила не само всичко българско, но и всичко човешко, забравила дълга си на майка възпитателка. А в изповедната си статия „В шестнайсетгодишната си възраст“ (№ 7356), възрастта, когато е напуснала родния си град („Татковината си“), тя с болка разкрива как се е била поддала на модните увлечения, и умолява девойките: „оставете премената да я носят богатите европейци, а ние нек се трудим да ставаме добри възпитателки. От вас, сестри, / аз заминах вече, / от вас чака България достойни синове, разумни дъщери“. От такива съображения са се водели и българските възрожденски писатели Петко Славейков, Добри Войников, Райко Блъсков, Тодор Пеев и др., за да изобличат пакостните поражения върху българската душевност на увлеченията по европейската погрешно разбрана цивилизация.

Думите „аз заминах вече“, вмъкнати в прочувствения призив на Карамфила Стефанова към своите връстнички, не са случайно казани. Защото под знака на безнадеждна обреченост са всички останали стихотворения на Карамфила Стефанова. Лични преживявания е изповядала тя в „Пуста надежда“ (№ 7360), когато разбира, че нито семейството ѝ, нито близките ѝ, нито обществото я приемат, когато след тригодишно отсъствие идва в града със селска носия и иска да се върне към патриархалния бит. Разочарованието достига до отчуждение, до прекъсване на всякаква връзка. А се е завърнала с открито сърце, пълна с надежди, че ще бъде разбрана. „Светът, мислех, еднакъв сякъде, добър, / Че далеч, при братя, сестри еднокръвни, / Няма злини, няма сълзи или кахър...“. Изводът е по ботевски категоричен, с ботевски образ: „Какъв свят станал!... / Брат брата не помни, / Род рода не познава...“. Затова поетесата се чувствава „Чужденец“ (№ 7352)

в българския град Тулча. С патетична, зловеща образност тя е представила тихото дунавско крайбрежие като декор за поетите на мировата скръб: „Пенести вълни често ме гонят“, „черни брегове“, а облачното небе я „Заплашва с ветрове, гръм и блясък“. Примирена, очаква да легне и тя до бащиния си гроб, „Под пясъчна вечна постеля“.

Във всички останали елегии Карамфила е надянала маска на обречени, отречени, отблъснати, отчуждени, изолирани от обществото несретници. Такъв е старият „Просяк“⁹, който знае, че „Близко съм вече до пътний край“, или невръстното „Сираче“ (№ 7355), което достойно си изкарва хляба. „Навсякъде ходя, и секиго срещам, / Богати виждам — сълзи им не роня, / На цигулка си песента аз нареждам, / Хляба печеля, и не им се моля!“ Тъй непоносима е неговата орис, че мечтата му е „При майка си да легна“. Карамфила подхваща темата за белобрадия просяк в елегията „Гуслар“ (№ 7363), който споделя: девет години „За черно коматче на чужденци съм пял / Песни юнашки на майчин ми мил език“ — и мечтае поне след смъртта му някой да занесе костите му в „Мила татковина“.

Лирическият герой на Карамфила много често е български народен певец в чужбина. Основен образ в тези елегии е метонимията — гусла, лира, цигулка. „Без тетива ми гусла стои мъртва“ („Гуслар“), „На цигулка си песента нареждам“ („Сираче“), „Кат се строши лира“ („Българка съм“). Това съзнание на поет е изразено още от възрожденските ни поети Н. Катранов, Н. Геров. Копнежът по родна стряха, по българска среда и душевност е основен мотив в българската възрожденска поезия — Р. Жинзифов, К. Миладинов, Каравелов, Ботев, Вазов.

Първото печатано стихотворение на Карамфила, „Петнайсетгодишна възраст на смъртно легло“ (№ 7351), е гневен протест против обречеността на човешкия живот, но и отчаяна констатация, че любов, красота, щастие не може да има на този пъклен свят. Стиховете са кратки, петосрични, с неиздържана ритмика, но отсечени като безмилостна присъда: „Няма тук живот. / Все е жажда, глад, / Земна мъка — ад, / Сатану имот! / Пъклен огън гори / Над млади все глави, / И ни една, уви! / Не вижда зори!“ Този мотив за ранната, никому ненужна смърт е познат в световната литература. Възможно е Карамфила, която е познавала френската, а не е изключено и румънската поезия, да е знаела „Младата пленница“ на Андре Шение и „Млада девойка на смъртно легло“ на Димитрие Болинтиняну. Но у Карамфила няма тяхното отчаяно желание да превъзмогнат обречената си гибел, да си извоюват правото на живот, да изявят волята си за живот. Карамфила приема примирено обречеността си. Безнадеждна, тя констатира това като жесток природен, божи закон.

Преобладаващ мотив в лириката на Карамфила е смъртта — на баща ѝ, майка ѝ, скръбта на невръстните сирачета пред зиналия гроб на майката („Чърната тази гладна пръст“), очакваната смърт като край на мъките на грохналия гуслар в чужбина. Младата поетеса размишлява върху човешката участ, върху суетността на всеки опит да се даде висша цел на човешкото съществуване, върху неговата безизходна обреченост: „Човече! Защо л' си ти на тойзи свят? / Велик и вечен са представяш ти на глед... / ... / Вървиш и крачиш ти гордо все напред... / ...Надежда сляпа те влече... // Кат цвете те сеят в прекрасна градина, / Кат буба те хранят за чиста коприна... // ... / Вървиш, крачиш, докато те спре черен ГРОБ.“ („На счученичките ми...“, № 7353).

Такъв безутешен песимизъм, такова обезсмисляне на живота, чийто неизбежен край е смъртта, можем да открием в българската поезия едва у Яворов. А в българската възрожденска лирика смъртта е случайна тема въпреки жестоката робска действителност. Мотивите на тази тема са: 1. Жалба за смъртта на велик човек — Пешаков за Венелин, Сава Филаретов за Никола Катранов, Неофит Рилски за един архиерей; 2. Убийство на млад човек от разбойници или от турци — Й. Груев, А. Петкович, Р. Жинзифов; 3. Копнеж за смърт в родината — К. Миладинов, Л. Каравелов; 4. Любов в смъртта — Цани Гинчев, П. Р. Славеиков; 5. Смърт на млада девойка — единствено в елегията на Т. Хрулев „Тинка хубавица“; 6. Философско разсъждение за смъртта — единствено у Харалан Ангелов „Животът“.

Стихотворението на Харалан Ангелов, печатано в „Читалище“ (I, 1871, кн. 20 от 15 юли 1871), е безспорният извор за вдъхновението на Карамфила. Отначало докрай настроението, разсъжденията, образите са повлияни, понякога заети от него. Три кратки примера са достатъчни. Х. Ангелов започва така: „Този свят е лъжовен и всичко е суетно“. Карамфила: „Човече, защо л' си на тойзи свят?“ Последният стих у поета е: „Отпред и отзад погубителна яма!“, у поетесата — „Бързаш, крачиш, докато те спре черен ГРОБ.“ И един стих, който се повтаря като лйтмотив в двете стихотворения. У Харалан Ангелов: „Върви там! Върви!... тя със строг глас му вика...“. У Карамфила вече го цитирахме. Но докато у Харалан Ангелов тази безизходица е някакво случайно настроение, у Карамфила е израз за нейния мироглед, на нейното убеждение в безотрадната съдбовна обреченост на даровития човек.

Има ли поетическа дарба Карамфила Стефанова? Имала е поне поетическа култура и влечение да изрази чувствата си в стихотворна форма. Имала е самочувствието на поетеса и желание да намери своето място в литературния ни живот. За по-малко от две години, от май 1874 до ноември 1875 г., е отпечатала 11 стихотворения. Трябвало е да мине повече от век, та Кирил Топалов през 1979 и 1980 г. да я включи в двете си антологии на нашата възрожденска поезия. Сред шестте възрожденски поетеси тя се налага поне количествено — писала е, колкото всички, взети заедно. По дарба отстъпва само на Елена Мутева. Единствената, която в малкото си творби е проявила поетическо вдъхновение. Въпреки че има само едно оригинално стихотворение — другите две са преводни.

Стихотворенията на Карамфила Стефанова се отличават с разнообразие на мотивите, с подчертано авторско присъствие, с неповторимост на душевността. Тя се налага със своя борчески, мъжествен патриотизъм. И ако във възрожденската поезия може да се говори за женско присъствие, за женственост, това се дължи на нея. Състраданието, умилението пред съдбата на невръстните сирачета е изразено най-нежно, най-трогателно в нейните стихотворения. Чувството е неподправено, искрено, тя го е преживяла.

Карамфила е посрещната радушно, благосклонно от съгражданите си, похвалена от редакторите на списанията, в които е печатала. И тя като Елена Мутева загива рано, изчезва безследно. Не оспорва мястото на Елена Мутева — единствената българска възрожденска поетеса. Останалите изобщо не са поетеси. Единствена Карамфила заслужава да бъде наречена поетеса след Елена Мутева.

К. Стефанова безспорно е първата добруджанска поетеса. Нещо повече —

първият добруджански поет. Защото другите са случайни добруджански поети — Стефан Изворски (с. 193—198), Иван Кършовски (с. 397 — 399), Димитър Станчев (№ 7259, 7264), Перикли Теодорович (с. 191). Като добруджанска поетеса тя е достойна предшественичка на Дора Габе, Бленика, Янка Митева, Анна Петрова.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Виржиния Паскалева.** Българката през Възраждането. С., 1984.

² Пак там, с. 135, 150.

³ Пак там, с. 50 — 55, 113 — 120.

⁴ **В. Пундев.** Първи стихотворци. С., 1925.

⁵ **В. Тонев.** Добруджа през Възраждането. Варна, 1973, с. 94, цитирани източници в бел. 197.

⁶ **К. Стефанова.** В шестнайсетгодишната си възраст. — Училище, V, бр. 1 от 11.V.1875 (№ 7356).

⁷ **К. Топалов.** Българска възрожденска поезия. С., 1980, с. 460 — 461. По-нататък ще цитираме в скоби в текста страницата от тази антология, където се помещава стихотворението, на което се позоваваме.

⁸ **М. Стоянов.** Българска възрожденска книжнина. I, С., 1957 (№ 7361). По-нататък в текста след споменатото произведение ще посочваме в скоби номера, с който то е описано в аналитичния репортоар.

⁹ **К. Стефанова.** Просяк. — Училище, IV, бр. 21 — 22 от 31.III.1875. Това стихотворение не е описано в „Българска възрожденска книжнина“.